

УДК:349.3

Кучма Ольга Леонідівна,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права
та права соціального забезпечення
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ЗАКОНОДАВЧА НОВАЦІЯ ЩОДО СПЛАТИ ЄДИНОГО СОЦІАЛЬНОГО ВНЕСКУ

У статті аналізується новація законодавства, яка збільшує обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності в частині сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Приділяється увага конституційним засадам регулювання відносин, пов'язаних із працею та підприємницькою діяльністю. Досліджується практика Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України.

Ключові слова: єдиний соціальний внесок, обов'язок, суб'єкт підприємницької діяльності, праця, підприємницька діяльність, зміст прав і свобод.

Кучма О.Л. Новація законодательства касается уплаты единого социального взноса

В статье анализируется новация законодательства, которая увеличивает обязательства субъектов предпринимательской деятельности в части уплаты единого взноса на общеобязательное государственное социальное страхование. Уделяется внимание конституционным основам регулирования отношений, связанных с трудом и предпринимательской деятельностью. Исследуется практика Европейского суда по правам человека и Конституционного Суда Украины.

Ключевые слова: единый социальный взнос, обязанность, субъект предпринимательской деятельности, труд, предпринимательская деятельность, содержание прав и свобод.

Kuchma O. Legislative innovation regarding the payment of unified social tax

In the article the innovation of legislation, that increases the obligations of performers of entrepreneurial activities in part of payment of unified social tax on obligatory state social security, is analysed. A special attention is paid to constitutional principles of adjusting of the relations related with labour and entrepreneurial activity. The practice of the European court on human rights and Constitutional Court of Ukraine is investigated.

Key words: unified social tax, obligation, performer of entrepreneurial activities, labour, entrepreneurial activity, maintenance of rights and freedoms

Актуальність дослідження. Законодавець має створювати сприятливий клімат для розвитку підприємництва, розуміючи, що можливі і періоди занепаду у розвитку бізнесу, враховуючи економічні кризи, валютні коливання та інші фактори, які можуть призводити до того, що у певний період підприємець може мати збитки. І в такий період обов'язок підприємця нараховувати єдиний соціальний внесок не сприятиме розвитку бізнесу [1, с. 337].

Питання обчислення та сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування досліджували фахівці теорії права та різних галузей права: М. І. Боднарук, М. І. Іншин, Л. М. Сіньова, О. В. Москаленко, О. В. Тищенко, М. М. Шумило та інші вчені. Зміна законодавства та наукові дискусії спонукають дослідити проблеми сплати внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування суб'єктами підприємницької діяльності.

Метою статті є визначення відповідності Конституції України законодавчих норм, які регулюють питання сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

З 01.01.2017 набрали чинності зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [2], відповідно до яких, зокрема, єдиний внесок нараховується для фізичних осіб – підприємців (крім фізичних осіб - підприємців, які обрали спрощену систему оподаткування), та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність, а саме наукову, літературну, артистичну, художню, освітню або викладацьку, а також медичну, юридичну практику, в тому числі адвокатську, нотаріальну діяльність, або осіб, які провадять релігійну (місіонерську) діяльність, іншу подібну діяльність та отримують дохід від цієї діяльності, - на суму доходу (прибутку), отриманого від їх діяльності, що підлягає обкладенню податком на доходи фізичних осіб. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску на місяць.

У разі якщо таким платником не отримано дохід (прибуток) у звітному році або окремому місяці звітного року, такий платник зобов'язаний визначити базу нарахування, але не більше максимальної величини бази нарахування єдиного внеску, встановленої цим Законом. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску.

Серед науковців і практиків точаться дискусії щодо неконституційності вищезгаданої зміни до Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» (далі – зміна до законодавства), зокрема, щодо порушення положень статей 24, 43, 45 Конституції України.

На нашу думку, у цих статтях Конституції України йде мова про працю (частина третя статті 24 Конституції України – рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї; спеціальними заходами щодо охорони праці і здоров'я жінок, встановленням пенсійних пільг; створенням умов, які дають жінкам можливість поєднувати працю з материнством; правовим захистом, матеріальною і

моральною підтримкою материнства і дитинства, включаючи надання оплачуваних відпусток та інших пільг вагітним жінкам і матерям. Частина перша статті 43 Конституції України: кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Стаття 45 Конституції України: кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це право забезпечується наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час. Максимальна тривалість робочого часу, мінімальна тривалість відпочинку та оплачуваної щорічної відпустки, вихідні та святкові дні, а також інші умови здійснення цього права визначаються законом) [3].

Працю можна розглядати в широкому розумінні як діяльність людини; сукупність цілеспрямованих дій, що потребують фізичної або розумової енергії і мають своїм призначенням створення матеріальних та духовних цінностей; труд; трудовий процес, робота, на яку витрачається багато сил [4] та у вузькому розумінні як безпосередньо процес трудової діяльності особи, яка працює за трудовим договором, укладеним із підприємством, установою, організацією чи фізичною особою.

Якщо розглядати термін «праця» в Конституції України у широкому розумінні, то дискусійно стверджувати, що зміна до законодавства відповідає статтям 24, 43, 45 Конституції України. Якщо розглядати термін «праця» в Конституції України у вузькому розумінні, то оскільки фізичні особи – підприємці та особи, які провадять незалежну професійну діяльність не є найманими працівниками, норми Конституції України, які регулюють питання праці не поширюють своєї дії на вищезгаданих осіб; зміна до законодавства не порушує статей 24, 43, 45 Конституції України.

Вважаємо за доцільне звернутися до Конституційного Суду України для тлумачення терміна «праця» у Конституції України, в тому числі, чи поширюють свою дію конституційні норми щодо праці на фізичних осіб – підприємців та осіб, які провадять незалежну професійну діяльність.

Конституція України містить положення як про працю, так і про підприємницьку діяльність (стаття 42 Конституції України: кожен має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом) [3].

Статтями 42, 43 Господарського кодексу України визначено, що підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку [5]. Зміна до законодавства не порушує статті 42 Конституції України.

Також серед науковців і практиків точаться дискусії щодо неконституційності зміни до законодавства, зокрема, щодо порушення положень статей 22, 41, 46 Конституції України.

Частина четверта статті 41 Конституції України: ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності [3]. Право приватної власності є

непорушним. Прихильники позиції щодо неконституційності зміни до законодавства обґрунтовують свою позицію, зокрема, рішенням Європейського Суду з прав людини у справі «Шокін проти України». Звертаємо увагу, що Європейський Суд з прав людини в згаданому рішенні зазначав таке: «...42. Заявник скаржився на порушення його майнових прав, стверджуючи, що здійснення податковими органами перерахунку та збільшення розміру його прибуткового податку не відповідало закону. Заявник посилався на статтю 1 Першого протоколу до Конвенції, яка передбачає: «Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права. Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів». ...50. Перша та найважливіша вимога статті 1 Першого протоколу до Конвенції полягає в тому, що будь-яке втручання публічних органів у мирне володіння майном повинно бути законним. Так, друге речення першого пункту передбачає, що позбавлення власності можливе тільки «на умовах, передбачених законом», а другий пункт визнає, що держави мають право здійснювати контроль за використанням майна шляхом введення «законів». Більш того, верховенство права, один із основоположних принципів демократичного суспільства, притаманний усім статтям Конвенції. Таким чином, питання, чи було дотримано справедливого балансу між загальними інтересами суспільства та вимогами захисту основоположних прав окремої особи, виникає лише тоді, коли встановлено, що оскаржуване втручання відповідало вимозі законності і не було свавільним (див. рішення у справі «Ятрідіс проти Греції» [ВП], № 31107/96, пункт 58, ЄСПЛ 1999-II) 56. На думку Суду, відсутність в національному законодавстві необхідної чіткості та точності, які передбачали можливість різного тлумачення такого важливого фінансового питання, порушує вимогу «якості закону», передбачену Конвенцією, та не забезпечує адекватний захист від свавільного втручання публічних органів державної влади у майнові права заявника. 57. У зв'язку з цим Суд не може не помітити вимогу підпункту 4.4.1 пункту 4.4 статті 4 Закону України «Про порядок погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами» від 21 грудня 2000 року, який передбачав, що в разі, коли національне законодавство припускало неоднозначне або множинне тлумачення прав та обов'язків платників податків національні органи були зобов'язані застосувати підхід, який був би найбільш сприятливим для платника податків. Однак у справі, що розглядається, органи державної влади віддали перевагу найменш сприятливому тлумаченню національного законодавства, що призвело до накладення на заявника додаткових зобов'язань зі сплати прибуткового податку. 58. Вищевикладених міркувань достатньо, щоб Суд дійшов висновку, що втручання у майнові права заявника було незаконним для цілей статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Таким чином, Суд постановляє, що у цій справі мало місце порушення цього положення.»... [6].

У цьому випадку відсутнє двояке розуміння: право чи обов'язок є у фізичної особи – підприємця та особи, яка провадить незалежну професійну діяльність, сплачувати єдиний внесок при відсутності доходу протягом звітного року чи окремого місяця звітного року. Зміна до законодавства чітко встановила обов'язок сплачувати єдиний внесок навіть при відсутності доходу у звітному році або окремому місяці звітного року.

Тому вважаємо, що це обґрунтування прихильників позиції щодо неконституційності зміни до законодавства не підтверджує порушення зміною до законодавства статті 41 Конституції України.

Стаття 46 Конституції України: громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат та допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [3].

Вищезгадана стаття Конституції України не встановлює порядку справляння єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування; зміна до законодавства не порушує статтю 46 Конституції України.

Частина друга статті 22 Конституції України: при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод [3].

Конституційний Суд України у справі №1-21/2005 розтлумачив поняття змісту та обсягу прав і свобод людини: «...Зміст прав і свобод людини – це умови і засоби, які визначають матеріальні та духовні можливості людини, необхідні для задоволення потреб її існування і розвитку. Обсяг прав людини – це кількісні показники відповідних можливостей, які характеризують його множинність, величину, інтенсивність і ступінь прояву та виражені у певних одиницях виміру. Звуження змісту прав і свобод означає зменшення ознак, змістовних характеристик можливостей людини, які відображаються відповідними правами та свободами, тобто якісних характеристик права. Звуження обсягу прав і свобод – це зменшення кола суб'єктів, розміру території, часу, розміру або кількості благ чи будь-яких інших кількісно вимірюваних показників використання прав і свобод, тобто їх кількісної характеристики...» [7].

Висновок. Зміна до законодавства замінила міру можливої поведінки (право нараховувати єдиний внесок при відсутності доходу (прибутку) у

звітному році або окремому місяці звітного року) на міру необхідної поведінки (обов'язок нараховувати єдиний внесок при відсутності доходу (прибутку) у звітному році або окремому місяці звітного року).

Враховуючи вищенаведене, вважаємо за доцільне звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо офіційного тлумачення терміна «праця» у статтях 24, 43, 45 Конституції України та відповідності статтям 24, 43, 45 Конституції України змін, внесених Законом України від 06 грудня 2016 року № 1774-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» до пункту 2 частини першої статті 7 Закону України від 08 липня 2010 року № 2464-VI «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Список використаних джерел:

1. О. Л. Кучма Проблемні питання визначення зобов'язань страхувальників в сфері соціального страхування / Теоретичні та практичні проблеми держави і права в Україні та країнах Європейського Союзу: Зб. наук. праць, присвячений пам'яті професора В.П. Пастухова / К.: ДП «Прінт Сервіс», 2017. – С. 334-337.
2. Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 08.07.2010 № 2464: [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2464-17>.
3. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
4. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980): [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/prasja>.
5. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
6. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Щокін проти України» від 14.01.2011 / Європейський суд з прав людини: [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/974_858.
7. Рішення Конституційного Суду України № 8-рп/2005 від 11.10.2005 / Конституційний Суд України: [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-05>.